

Heel deze publicatie lijkt eigenlijk maar één doel te dienen, het uitdragen van de heilige overtuiging van Klever: Spinoza is onze allergrootste wijsgeer, hij is zelden of nooit goed door anderen begrepen, en iedereen moet weten: 'De tekst verdient het om voluit present te zijn in de hedendaagse reflectie en aldus vruchtbaar te worden voor de maatschappij' (25). 'Er is geen andere godsdienst in de eigenlijke zin van dit woord dan die van de kennis van God/natuur en de daaruit voortvloeiende liefde: de politiek georganiseerde zorg voor de medemens. Dat — en niets anders — is de definitie van het christendom. Volgens Spinoza èn volgens schrijver dezes' (396). Niemand zal de auteur van deze publicatie het recht ontzeggen een eigen mening te hebben en die uit te dragen. De wijze waarop dat echter in deze publicatie gebeurt, is weinig overtuigend. Iedereen die het waagt er anders over te denken, wordt met grote felheid bestreden. Deze instelling van de auteur staat toch wel veraf van de door Spinoza verdedigde 'libertas philosophandi' (vrijheid van wetenschapsbeoefening, in Klevers vertaling). En wat schreef Spinoza op het einde van zijn indrukwekkende traktaat? 'Ik weet dat ik een mens ben en kan hebben gedwaald' (369).

C. S. M Rademaker

M. J. C. Schouten, *Leadership and social mobility in a Southeast Asian society. Minahasa, 1677-1983* (Dissertatie (bewerkt) Vrije Universiteit Amsterdam 1993, Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde CLXXIX; Leiden: KITLV press, 1998, xiv + 334 blz., f50,-, ISBN 90 6718 109 9).

Dit boek, geschreven door een Nederlandse antropologe die in Portugal doceert, is goed te typeren als een lange termijngeschiedenis van de Minahasa, de noordelijkste punt van het eiland Celebes, thans Sulawesi. Tijdens de ronde tafelconferentie in 1949, het laatste bedrijf van de 'Indonesische kwestie', waren er kringen in Indonesië en Nederland, die dit gebied buiten de soevereiniteitsoverdracht wilden houden. Men gebruikte toen ook wel de term 'Twaalfde Provincie' voor de Minahasa. Er zou een speciale band tussen de Minahassers, sinds de negentiende eeuw in meerderheid protestant, en Nederland bestaan. De loop van de geschiedenis besliste echter anders en in 1950 ging de Minahasa op in de eenheidsstaat Indonesië. In de loop der eeuwen had de Minahasa zich over het algemeen loyaal aan het Nederlandse koloniale gezag getoond. Er zijn in Indonesië weinig gebieden te vinden, waar het koloniale gezag zich met meer gemak kon vestigen en handhaven. Het predikaat 'door de eeuwen trouw' paste de Minahasa eigenlijk beter dan Ambon.

Aan de hand van de begrippen leiderschap en sociale mobiliteit laat de auteur zien waarom de band tussen Nederland en de Minahasa niet bestendig was. Het was niet uit een soort van natuurlijk gevoel van vriendschap dat de Minahassers loyaal aan het Nederlandse gezag waren, maar eerder uit een koel berekenend besef van bepaalde leidende groepen in de maatschappij dat men meer te winnen had bij samenwerking dan bij confrontatie met het machtige gouvernement. Toen tijdens de dekolonisatie bleek dat dit gouvernement niet veel meer te bieden had, werden de bakens snel verzet. En toen aan het eind van de jaren vijftig de Indonesische eenheidsstaat in haar voegen kraakte en het centrale gezag er bovendien blijk van had gegeven niet veel te geven om de belangen van de periferie, bleek het berekenend karakter van de elite opnieuw. Het separatisme stak de kop op, maar zette uiteindelijk niet door, omdat Jakarta toch meer veerkracht toonde dan verwacht en men dat in de Minahasa tijdig beseftte.

De auteur maakt aan de hand van goedgekozen voorbeelden inzichtelijk hoe het 'leiderschap' c.q. de elitevorming en de daarmee samenhangende sociale mobiliteit zich in de loop van de eeuwen ontwikkelde. In de voor- en vroegkoloniale tijd waren de leiders, lieden die zich onderscheidden door persoonlijke kwaliteiten als moed en vrijgevigheid, een soort van heroïsche *chiefs*. Geleidelijk aan, met name in de negentiende eeuw, ontwikkelde dit politieke leiderschap zich tot een soort van erfelijke aristocratie. De relatie met het gouvernement was daarbij van groot belang. In het belang van 'orde en rust' waren de Nederlanders bereid de zittende leiders verregaand te steunen. De keerzijde van de medaille was echter dat men van deze leiders in toenemende mate 'bureaucratische professionaliteit' verlangde, die dan weer aan Westerse normen van 'goed bestuur' werden getoetst. Verder kwam er in de negentiende eeuw een andere, meer intellectuele elite op, de schoolmeesters. Het onderwijs was in de Minahasa zeer populair als middel om vooruit te komen. In de twintigste eeuw vonden dan ook veel Minahassers emplooi in de koloniale en, later, in de onafhankelijke staat als militair of als ambtenaar. Het gevolg was dat de aristocratie het loodje legde. Het behoeft geen betoog dat in het Soeharto-tijdperk juist de militairen in hoog aanzien stonden.

Een enkel punt van kritiek. Het eerste betreft eigenlijk meer de uitgever dan de auteur, het tweede en derde de auteur. De omslag van het boek toont ons een mooie negentiende-eeuwse prent. Wat die eigenlijk voorstelt of waaraan deze ontleend is, wordt niet vermeld. Verder had ondergetekende enige moeite met de stelligheid waarmee op bladzijde 118 wordt geponoerd dat in de negentiende eeuw de positie van de vrouw achteruit ging, in weerwil van het feit dat ook meisjes in relatief ruime mate aan het onderwijs begonnen deel te nemen. Als verklaring voor deze achteruitgang wordt aangevoerd dat vrouwen in de voor-christelijke religie vaak priesteres waren, terwijl zij onder het protestantisme geen ambtsdrager konden zijn. Gegeven het feit dat er weinig over deze priesteressen meegedeeld wordt, misschien omdat er niet zoveel over bekend is, en de omstandigheid dat zij slechts in een deel van de Minahasa schijnen te zijn aangetroffen (22, 35), was wellicht wat meer terughoudendheid op zijn plaats geweest. Een ander punt is dat er enige spanning zit tussen de geografische reikwijdte van de titel en de feitelijke inhoud. In de titel is sprake van Zuidoost-Azië en de Minahasa. In het boek is het Zuidoost-Aziatische kader echter al snel uit beeld; daar gaat het om de Minahasa en daarbinnen om het district Sonder.

Deze kritiek betreft echter details. Het in goed Engels gestelde boek is als zodanig zeer leesbaar, mede doordat de auteur de grote lijn van haar betoog goed in het oog houdt. Ondergetekende heeft het met plezier gelezen. Kortom: een aanbevelenswaardig boek voor eenieder die meer wil weten over de geschiedenis van dit bijzondere deel van Indonesië.

Gerrit Knaap

H. J. Zuidervart, *Van 'konstgenoten' en hemelse fenomenen. Nederlandse sterrenkunde in de achttiende eeuw* (Dissertatie Utrecht 1999; Nieuwe Nederlandse bijdragen tot de geschiedenis der geneeskunde en natuurwetenschappen LVIII; Rotterdam: Erasmus publishing, 1999, 663 blz., f97,50, ISBN 90 5235 143 0).

In de laatste twee decennia is veelvuldig geprobeerd te komen tot een herwaardering van de achttiende eeuw. Op het terrein van bijvoorbeeld de politieke geschiedenis is dat aardig gelukt, maar hoe staat het met de achttiende-eeuwse natuurwetenschap? Ook op dat terrein gold de